

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: **Lumír**

Vydavatel: **Servác B. Heller a Josef V. Sládek**

Vydáváno v letech: **1873-1876**

Číslo ročníku: **42**

Číslo výtisku: **5**

Datum vydání čísla: **3.4.1914**

Identifikátor ISSN: **1212-0243**

Stránky: **209, 210, 211, 212, 213, 214, 215**

myšlenek. Jako by myšlenky v nemoci, smrti, vině a neštěstí byly jakás zamořená země, odkud není návratu už k životu.

Mlčky šli nazpátek úhorem v úpalu. Pod nimi praskala vyprahlá země, slunce páliło nad nimi, nehnutě v těžkém bezvětří stály zralé klasy na poli a nic se kolem nich nehnulo.

— „Pro to jsem přijel? Takhle se máme rozejít?“ ptal se před opuštěnou staničkou s trpkostí člověka, kterému někdo utrl od úst sklenici. „Pro koho — to přece nemůže být!“

„Nezlob se! odpust mi!“

A vypadala tak ubohá ve svých smutkových šatech s tím dětským obličejem, v kterém v tu chvíli nebylo výrazu, že na sebe nemyslí.

— „Škoda, Marči...“

Chvíli opravdu váhala, když jí to pošeptal měkce s lítostí do ucha, jako by se chtěla vrátit, ale potom rychle vyběhla přes kamenné schody staničky, zabouchla za sebou dvěře a ani se neohlédla, když vstoupil do bryčky. Jen, když bryčka zadrncala na kolejích — zaplakala. Škoda života!

OTOKAR FISCHER:

O ÚČASTI UMĚLECKÉ TVOŘIVOSTI V LITERÁRNĚ HISTORICKÉM BADÁNÍ.*

Všechno duševní dění je boj. Žít znamená vyrovnávat protivy, kultura spočívá na neúnavném vzájemném tření kulturních sil. Dvě spřízněných tendencí zdánlivě sice svorně spěje za společnou metou, ale v duši jednotlivých zápasníků se rozvírají nezahejitable rány. V daném okamžiku pohybují se dva kulturní činitelé, různící se výrazem, než považování za pokrevně příbuzné, po totožných drahách; těsně vedle sebe bojuje umění a věda o umění, bojuje tvůrčí pud a kritika: přihlédneme-li však blíže, poznáme, že tu běží o rozené nepřátele a zapřísáhlé protivníky, jejichž vzájemným nárazem teprve vzniká pravý vývoj. Věrné přátelské svazky mezi různě založenými muži patřívají k nepostrada-

* Dle přednášky, proslovené 7. října 1913 na 1. kongresu pro esthetiku a všeobecnou vědu o umění v Berlíně.

telným faktům literárních dějin, a dojde-li k rozrušení přátelství, hrávají důležitou úlohu vnější okolnosti a náhody: nicméně je dovoleno se ptáti, nelze-li konstatovati zažitek nadosobní v nesrovnalostech a tragediích přátelství na př. Hebbela a Emila Kuha, Gottfrieda Kellera a Baechtolda, Nietzscheho a Ervina Rohdeho; je dovoleno se ptát, zda se tu, přes lecjaký důvod doprovodný a episodický, neudálo cosi, co se stýká s psychologií, ne-li dokonce s metafysikou problému umělcova; neodehrály-li se tu následky prvotní divergence, která sama se chtěla o své existenci oklamat věrností, oddaností, vděčností a nadšením, a přece nebyla s to, by popřela fakt, že tvůrce cítivá instinktivní odpor k rozplétání svých vnitřních úmyslů, k pohledu na svůj správný či zkreslený obraz zrcadlový, kdežto kritik, byť sebe méně sobecký, nemůže se smířiti s pocitem vlastní své nemohoucnosti, po případě též nemůže zdolatí latentní svou závist. Rozhodně lze, se stanoviska psychologického, chápati časté pozorování, odporující předpokladu věrného pobratimství mezi vědou a uměním, pozorování totiž, opakující se na př. skoro typicky v moderní Francii, že živoucí tvorba a vědecká literární historie jsou nesouměřitelné, jsou ve stavu napětí, ba nepřátelství; žijící básnická generace pocituje za řez do vlastního masa, pozoruje-li, kterak se brousí ostré pitevní nože, zařezávající se do nitra předrahých zjevů minulosti a hrozící, že co nevidět začnou anatomicky preparovati též přítomný život; učenci zase mají za zasáhnutí do vlastní kompetence, žene-li falanx novotářů útokem na soustavu, lopotně sestrojenou a uznávanou za nedotknutelný statek.

Antagonismus badání a umění se nezmírňuje, nýbrž prohlubuje a ještě zahrocuje tím, že sotva existuje zcela ryzí typus toho či onoho rázu, nýbrž že většinou běží jen o odrůdy, u nichž nabývá vrchu brzy ten, brzy onen činitel; brzy vítězí ploditelský pud nad věčným pozorováním, brzy láska k minulosti nad darem uměleckého zření. Kritika a tvorba, věda a umění vcházejí neustále v kompromisy, prostupují se v jednom a témže duchu, ba sotva žije dnes básník, který by spolu nebyl v jistém smyslu literárním historikem. Nehledě k všeobecnému vzdělání, jemuž dnes lze se uzavřítí tíže než kdy jindy — takže je takřka nemyšlitelný genius divoký, kulturou nedotčený, přírodní (jak jej osmnácté století mylně vidělo ztělesněna v Shakespeareovi) —, nehledě k tomu stává se básník posuzovatelem vlastního díla, jakmile se definitivně odloučilo od jeho duše. Otázka, mnohonásobně projednávaná, po účasti vědomí a nevědomí v umělecké tvorbě, vstupuje

do nového stadia tam, kde celek zhruba dohotovený je srovnáván s jiným celkem, zvláště tam, kde autor hodlá svůj dřívější výtvar vložit do nového organismu, at do cyklu, do sbírky či do rámce. Pátraje po svých někdejších intencích, zkoumaje finessy vlastní své formy, odvažuje možnosti úspěchu, mění se původce v recen-senta svého díla; není divu, že filologové, užívající nejprísnejší své metody, totiž textové kritiky, mohou se odvolávat nejen na básníka-kritika Lessinga, nýbrž i na výroky a tendence básníků impulsivnějších, nechovajících kritickou činnost v lásce. Jsou to v prvé řadě umělci, kdož pozměňují aristotelovskou poetiku, a od římské literatury až po naše dny umělci sami za poetické regule rádi vyhlasovali své immanentní principy.

Kapitola o básnících jakožto literárních badatelích má však dvojí omezení. Předně v zájmu umění, neboť duch, nově vytvářející, stará se přece jen o důležitější věci, než o minulost, nedostává se mu asi též času a chuti k pořádání, rovnání, přehlížení, ježto, pokud je pravým básníkem, svým vnitřním pudem jest hnán do výše a do budoucnosti. Za druhé jest naznačená kapitola ome-zována v zájmu vědy, protože básníkově badání se neobejde bez přebásňování a přibásňování, čímž se přece pravdymilovnosti prokazuje velmi pochybná služba. Vzpomínka toho, jenž zazna-menává své memoiry, bývá zakalena, přistupují nové tendence, aktuální zájmy, úmysly směřující k budoucnu, a básník nemá oné úcty k faktům, oné nepodplatné spravedlivosti, oné „zbož-nosti k bezvýznamnému“, jež badajícímu duchu a zvláště filologovi platí za kardinální ctnosti. Věrně oddaného literárního historika však nevyznamenává jen svědomitá přesnost a pořádku milov-nost: přidružuje se odvaha i objevitelská radost, o níž dovedou mluvit jen zasvěcení, existuje rozkoš hádati hádanky, schopnost viděti nové problémy, entusiasmus pro dobývání nového vědec-kého území, o čem všem se básníkovi ani nezdá: jsou to výrony zkoumající zvědavosti a fanatického uctívání pravdy, výsledky nadšené lásky ke skutečnu a oddané práce ve službách slova kohosi vyššího, jsou to symptomy směru historisujícího, nepřátelského všem legendám, žíznícího po světle a osvícení. Účel světí pro-středky: a k tomu, by byl stanoven vývojový zákon básníka, bývá nutno, zaznamenávat zdánlivé bezvýznamnosti, excerpovat doklady, destilovat svěží život, stírat pel a obnažovat tyčinky květu. Dejte umělci, jenž nemá potuchy o zařazení našich semi-nářů, nahlédnouti do přísně vědeckého časopisu se stilistickými šetřeními a statistickými tabulkami — a bude pohoršen, nebude-li

snad dokonce mít za to, že si z něho tropíte bláznů. Tím se však nenechá zmásti vědecké badání, jež, je-li pamětlivo, že všechna filologie je pouze prostředkem a nikoli cílem, nemůže se vzdát svých přísných a exaktních method i důkazů, a nikde jinde nestojí tak pevně jako na půdě historicky doložených fakt a číselně vyjadřitelných dat!) Je tu jen konstatovati další doklad základní různosti umění od badání. Tak jako vědě nemůže být směrodatná hrůza zdravého, laického člověka z pitevního sálu, ani sentimentální protest proti vivisekci, ani soucit, jež chová blouznivý milovník přírody s preparovanými brouky a květinami, tak smí se analysující literární pracovník klidně odvrátit od zděšení a pobouření poety, laického ve vědeckých otázkách a přirozeně přecitlivělého vůči zájmům uměleckým; nechť historický badatel nerušeně pokračuje ve své rozkladné a rozmělnující činnosti, je-li si jen jist, že touto cestou dospěje tak daleko, aby části a částice zase dovedl složiti v živoucí celek.

Ale odkud vzít život, jenž by rozebraným dílům a údům vdechl zase ducha a sílu? Co že je s to, aby výsledky namáhavě nalezené svázalo zase v jednotu? Zvenčí to přijíti nemůže a také dodatečně to nemůže býti vloženo. Je třeba, aby v badateli žila immanentní, apriorní tendence jednotná, jakási předtucha předem určené harmonie, lze-li tak říci. Jinak se kypící život scvrkne v mumii, jinak se vypaří všechn duch, dřív než je zachycen na papíře. Kamínek kladený ke kamínku vytváří pěknou mosaiku, hadřík přišívaný k hadříku vyšňoří roztomilou loutku, citát v pravo, citát v levo seřadí se v půvabnou šňůru perel. Ale z hadříků se nesešije Dante, z vlivů a ovlivňování a analogií a dat se nesklíží Shakespeare, sebe větší sčtlost nevede k živoucí rekonstrukci, pokud jí schází páteř a dech, pokud jí schází osobnost a produktivně jednotící smysl reprodukujícího interpreta. Budiž ponecháno přírodovědeckému nazírání, by se i na dále na veledíla geniova dívalo jako na pouhý součet sil, na výsledek předchozích nálad, na dokument určité doby, na početní příklad a na závěr logického řetězu, jehož jednotlivé články se dají stopovati stále dál a dále do minulosti: v pravdě pochopiti nelze genia nikdy bez součinnosti divinace, bez spolupráce celé vcitující se osobnosti, bez všech jejích duševních sil; nestačí si tvůrce rationalisovati a konstruovati, je nutno jej cítit a v něho se vžít, a nejexaktnější filologický výklad zůstává drobnou a vedlejší prací, nedovede více než kontrolovati koncepci, která vlastnímu badání vykážala cestu, ba v zárodku existovala již před ním. Nezáleží na

předmětu, nýbrž na duchu vědecké práce, a takovému Jörgenu Tesmanovi nejen brabantický domácí průmysl, než i dílo mohutného kulturního činitele a každé, byť sebe větší thema, stane se malichernou příležitostí k tomu, aby sešival malá data a fakta, kdežto skutečný badatel dovede i odlehlé území spojití s celkem své vědy, i mrtvému materiálu svou prozíravou myšlenkou vdechuje život, i z pole znovu a znovu přeorávaného zná vytěžiti ryzí nový poklad.

Kdekoli badatel přichází do styku s velkým předmětem, tam stojí vůči požadavku, by sám osvědčil svou vlastní velikost — a zabývá-li se uměním, nechť se, vedle všeho ostatního, prokáže též umělcem. Zní to jako samozřejmý axiom: něco kongeniálního mělo by býti obsaženo v každé snaze, jež zápolí o pochopení geniálních osobností, něco goethovského mělo by vyznačovati každého badatele o Goethovi, neb jenom ten, „kdo se sluncem je spřízněn, může vnímati sluneční svit“. Jak je přirozené, byť vždy znovu to vzbuzovalo úžas, že literární věda, vyhlašovaná za objektivní disciplínu, u různorodých badatelů vede k tak různorodým závěrům, až se shoda mezi nimi zdá naprosto vyloučena! Jak by také mohlo dojít ke shodě, když jeden z nich je od narození jednostranně uschopněn k chápání Rousseaua, kdežto druhý ^hdle rozumových i citových svých praedisposicí cítí se výlučně spřízněn s Voltairem! A právě tím, co mu znemožňuje úsudek všeobecné platnosti, může badatel leckdy pronikati nejhluběji, může se co nejdále dostat v pochopení umělce, jemuž věnuje své poznávací síly.

Tím je však naznačena pravá antiňomie v povolání literárního historika: nechť miluje pravdu, nechť se snaží po objektivním znázornění, nechť se nad individuální, osobně zbarvené předpoklady pozvedá k průkaznosti, k ověřeným, závazným, všeobecně uznávaným soudům, nechť jest badatelem; a spolu: nechť se do svých problémů noří láskyplným reprodukčním smyslem, svou tuchou i svým citem, nechť jest umělcem! Či správněji řečeno, ne v podobě požadavku, nýbrž jako these: ten, kdo si stanoví úkol, aby chladným okem vybádal jevy písemnictví, současně má horké srdce, je sám umělcem. Kdo zná předmluvy Jakuba Grimma, nebude pochybovati, že v tomto zakladateli germanistiky se tajila duše umělce; přísný pěstitel klassické filologie Friedrich August Wolf požadoval, jak se zdá, za předpoklad „pravého, dokonalého znalectví“ nejen učenou výzbroj, nýbrž i vrozenou uměleckou vlohu; elastický duch a schopnost vžítí se do cizího ducha (u Vi-

léma Scherera, Ericha Schmidta) dovednost charakterisační a takt i vkus ve vybírání a třídění, u nejednoho pak žijícího učence strhující temperament, záliby a i nespravedlivosti — to vše dokazuje až k evidenci, že duchu nejdůkladnějších a nejsvědomitějších pracovníků může být přidružen cit umělcův. A v klassické zemi Leopardiově i Carducciově až po dnešní den trvá humanistická jednota poety a filologa.

Je lehké rozdělovat a schematisovat — tu věda, tam umění; je lehké vztyčovat mezničky a varovat před vstupem na cizí okresek: byt se věda i umění sebe více od sebe vzdalovaly ve svých metodách i cílech — ve svých vyznavačích splývají v jedno; nechť se snažíme sebe rigorosněji vypisovatí zápas tvořivosti a kritické analýsy — v nás, v nás literárních historících zuří a soptí onen zápas vždy znovu, nám vždy znovu přiděluje úkol, bychom zaujali osobní stanovisko k otázkám, které snad platí za definitivně rozřešeny, nás samy přeměňuje v ony složité, leckdy bezradné a nespokojené tvory, v ony podvojně bytosti a míšenecké povahy, jimiž jsme. Náš vědní obor je toho příčinou, že se tak často musíme pohybovatí na pomezí určitého okrsku, jsouce spolu strážci svých hranic i vetřelci na cizí území. Jsme postaveni na rozhraní dějin a filologie, psychologie a esthetiky, minula i přítomnosti; podnikáme zájezdy do cizích literatur, at již sledujeme hlediska srovnávací literární historie, at již — mluvím za sebe — naše mateřština není totožná s jazykem našeho vědního oboru: a k tomu přistupuje ještě bolestnější rozpor, totiž požadavek, bychom byli na stráži před sebou samotnými, na stráži před svým vlastním já, před hluboce zakořeněnými pudy, aby instinkty ty nerozbujely, nezakalily náš badající pohled, nezadusily naši žízeň poznání.

Nevíme mnoho o psychologii literárně historického badání. Co se o jiných učencích, zvlášt o přírodovědcích, sbírá jakožto důležitý příspěvek methodický i heuristický, to u nás leží roztroušeno v náhodných záznamech, vzácných pojednáních, soukromých dopisech, osobních vyznáních a naznačujících předmluvách. Ani tam se však nehovoří příliš zřetelně. Pocituje se za cos nedovoleného, aby se kdo přiznal k sužujícím pochybnostem, k skeptickým náladám, k dočasné neplodnosti: a přec ani faustovsky zkoumajícího ducha není nedůstojno, že občas malomyslní nad knihami a papírem, že se sám sebe ptá po smyslu své píle, která sbírá žížaly, že si tváří v tvář skutečně tvůrčí svobodě umělcově ve studovně a knihovně vzdychá: to je tvůj svět! Kdokoli v sobě cítí dvojakou duši pudu po poznání a umělecké tísně, zná asi okamžiky, kdy proklíná svou

touhu po básnickém poslání, která mu vnuká ironické úsudky o jeho vlastních vědeckých činech a zásluhách; a zná snad ještě častěji ony chvíle, kdy posílá svoji učenost, která mu, jak se domnívá, brání v lehkém letu, do horoucích pekel. Mnoho nespravedlivého bylo řečeno o nutnosti či bezcennosti kritiky, a sotva je slovo ostré dost, jemuž by ten, kdo pochybuje o sobě a o oprávněnosti svého působení, nedával za pravdu.

S bezohlednou přímostí to pověděl kdysi Grillparzer. „Kdo něco ví nebo zná,“ psal r. 1847 v poznámce o vídeňském dvorním divadle, „ten píše něco, ne o něčem. Pomáhají si sice tím, že mluví o kritickém talentu. Ale s tím je to podivné. Kritický talent je výronem produktivního. Kdo sám něco dovede udělati, dovede též posouditi to, co udělali jiní.“ Tento výrok není bez jisté řemeslnické hrdosti a bez požadavku cechovnictví: ale rozpor, vyvolaný podceňováním kritické činnosti, lze doložiti též doznáním autora, jenž nad jiné zdá se býti vyvolen a povolán k tomu, by dal výraz pochybnostem umělce-filologa. V jedné ze svých, žel že fragmentárních „Nečasových úvah“, která náleží k nejpoučnejšímu a nejpronikavějšímu, co o našem tématu bylo řečeno, uložil Friedrich Nietzsche zповěď, váženou z nejvnitřnějšího nitra a nápadně se shodující s méně bolestným verdiktem dramatikovým. Píše v pojednání „My filologové“ z r. 1874/5: „Chci raději sám něco napsat, co zasluhuje býti čteno tak, jak filologové čtou své autory, nechci však dřepět nad spisovatelem jiným. A vůbec — i nejnepatrnější tvoření má vyšší cenu než mluvení o věcech vytvářených.“ Autor tohoto doznání zakusil na vlastním těle, jak je těžké sloužiti dvěma pánům, jak je bolestné odlučovati se od zaměstnání, jemuž chtěl zasvětiti nejlepší síly svého ducha; a mohl od počátku svých studií i za svého mladistvého spisovatelství pozorovati sám na sobě, kterak se mu do cesty stavěla nevolaná umělecká inspirace, chtěl-li stanoviti zákon vědecký, a kterak naopak jeho dionysské nadšení se kalilo a špinilo spoustou materiálu, jež měl zdolati a na nějž měl bráti ohled; bolestné pašáže v dopisech a horlení proti přehnanému historismu a kritiso-
vání kritiky — to jsou známky jeho podvojně umělecko-badatelské bytosti, neblaze se zmitající mezi oběma extrémny. (Konec příště.)

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: **Lumír**

Vydavatel: **Servác B. Heller a Josef V. Sládek**

Vydáváno v letech: **1873-1876**

Číslo ročníku: **42**

Číslo výtisku: **6**

Datum vydání čísla: **24.4.1914**

Identifikátor ISSN: **1212-0243**

Stránky: **255, 256, 257, 258, 259, 260**

OTOKAR FISCHER:

O ÚČASTI UMĚLECKÉ TVOŘIVOSTI V LITERÁRNĚ HISTORICKÉM BADÁNÍ.

(Konec.)

Touž nesrovnalostí jest spolu určeno i pozdější Nietzscheho snažení, oplývající tolika kontrasty. Necht se od literárních dějin odvrátil k filosofickému oboru, dotud sotva kultivovanému, necht, osvobozen, zaujímal k filologii, kdys milované a pak nenáviděné, postavení spravedlivější, podávající asi svědectví o překonaném již rozporu: něco filologického, něco z historika a interpreta zůstalo velkém umělci i nadále, cosi učeneckého, literárního, co si libuje v narážkách a citátech, dodává i nejbásničtějšímu jeho výtvoru, Zarathustrovi, ráz kompromissu mezi vědou a uměním. Nebylo náhodné, že nejvíce miloval i nenáviděl Wagnerův složitý umělecký zjev, na němž snad leccos, dle jeho výrazu, bylo hereckého, ale na němž bylo vše výrazem, pro Nietzscheho nedosažitelným, nejryzejší umělecké nezbytností, aniž bylo třeba voliti okliku přes učenost, badání, filosofii. A Nietzscheův prvý samostatný pokus, o hellenské tragedii, jest typickým výtvozem literárního historika bohatě pozeňnaného i zatíženého pudy uměleckými, u něhož se dvojí nadání vybíjí podvojným, „kentaurským“ tvořením.

Umělecké pudy literárního historika mívají význam jak pro osvětlení tak pro volbu vědeckého předmětu. Mají následkem, že přednost se dává hrdinovi, s nímž se historik cítí z povzdálí duševně spřízněn, bývají tudíž pohnutkou k silnému zdůrazňování osobního momentu, k subjektivnímu zabarvení jednotlivých úsudků i úhrnného hodnocení; i přibližují badateli zvláště takové postavy a doby, které nejsou v sobě uzavřeny a hotovy jednou pro vždy, k jejich pravému chápání je nutno přimíchat něco z vlastního ducha. Záhadný šerosvit, problematické karaktery, vábně neurčité pozadí básně, zvláště pestře mihotavý svět romantiky jsou jakoby stvořeny k tomu, by na se obracely pozornost badatele takto uzpůsobeného; nejbábvější jsou však věci nedopověděné, vše nevyslovitelné, co fantasií ponechává volné pole, by se po silném kmeni básnického podání úponkovitě vzpínalo do výše; velké literární fragmenty světové literatury dráždívají silně k tomu, by napředaná vlákna byla dopřádána, by ze zlomku byl uhodnut pravý smysl, jenž básníkovi tanul na mysli. Anebo obráceně, je lákavé, intuitivně chtít se vcítiti do tvůrčího processu, hotový výtvor pro-

vázeti nazpět do jeho dřívějších stadií; tajemství bezejmenného se opisuje, závoj se strhuje s mysteria početí a klíčení básnického díla, konstruuje se pratypos básně, (dokud náhoda šťastného nálezu neučiní přítrž vágním kombinacím.)

(Velký filolog) Jakub Grimm pravil v nekrologu na svého bratra: »Právě že se nám před oči předvádí tolik věcí rozpadávajících se, dochovaných neúplně a úryvkovitě, dráždí obrazivost; zlomky nám vnukají soucit, jenž nás vyzývá, bychom je zkoumali a doplňovali.« A je dojista jasno, jak plodné pole se otvírá, kdekoli jest rozohňována badatelská fantazie, co nových problémů se naskytá a jaké netušené otázky vznikají, je-li učenec rozvázně disciplinovaným uměleckým instinktem unášen na nové dráhy. Jen o jedné věci se nesmíme klamati: se stanoviska ryziho umění znamená to vše, že se kráčí po cizích kothurnech, že se vypůjčuje cizí zdoba, že se domýšlejí cizí myšlenky, že se směšuje vlastnictví a přisvojené jmění — podobně jako když historik filosofie, místo aby soustavu, již se zabývá, pouze dějově zařazoval, rozšiřuje ji a rozmělnuje několika samostatnými dodatky, nemá však dosti tvořivé mohutnosti, by ji zcela přizpůsobil vlastnímu systému. Nespokojena (nad míru) jednostranným výměrem filologie jakožto „poznání poznaného“, nespokojena úkolem chladného, rozvážného badání a sbírání, létá pak badatelova touha na ochromených křídlech. Trvá cit neukojení, trvají nevyčerpané záhady, hromadí se nespotebovaná, nadbytečná energie, již vyvolalo vnímání uměleckých děl — a (den co den se palčivěji hlásí nutnost, aby se badatel buď zřekl jedné ze svých dvou aspirací, nebo aby je dohromady spáril co nejtěsněji a zcela nerozlučně, anebo, obráceně, by je obě pěstil dál, ale tak, aby uměleckým pudům na svou činnost vědeckou a této na ony nepoprával direktního vlivu.

Jest ovšem činnost, nad jiné způsobilá, by ono plus, které se nahromadilo a zůstává nepoužito, bylo odvedeno, „odreagováno“, by celá osobnost byla postavena do básnických služeb, aniž by bylo nutno zřít se vlastních výkonů, vlastního výrazu, svérázného myšlenkového postupu: Literární historik se do svého autora co nejintenzivněji začte, zná všechna jeho díla, jest podrobně informován o jeho formě i habitu, zná objem i hloubku jeho myšlenek a cítí se mu nejen blízek, ne, cítí se mu k čemusi povinován — povinen vzdáti mu výraz svého díku, a spolu pocituje temnou nutnost, nějakým způsobem s ním vejíti v zápas, změřiti své síly s jeho silami. Vědecký zájem o thema mu nestačí, básnické slovo se mu děje z prsou, a láska k předmětu i k myšlenkovým pro-

blémům i k jednotlivým obrátům ho ponouká, by v menším měřítku produkoval cosi podobného: místo by svůj vlastní názor a výraz násilně míchal do cizího produktu, vede si poctivěji, zůstává hlasatelem svého básníka, stává se mu tlumočníkem, a výtvor, z jehož okruhu se nevymaní jinak, přebásní v mateřském svém jazyku. Veliké úkoly převodu Danteho či Shakespearea, jež se u různých individualit tak různě utvářejí a přistupují vlastně nově ke každé nové generaci, nemohou býti zdolány bez účasti básníka v badateli a bez účasti historika v umělci; stačí jmenovati berlínského učence Wilamowitze či u nás Josefa Krále, by byly uvedeny doklady, kterak se metody klassické filologie spojují s jazykovou schopností přetvořovací a kterak teprve touto syntesou stává se práce, věnovaná mistrům antiky, skutečným životním posláním.

Překladatel při vši volnosti, kterou si uchovává vůči detailům básně, nutně si vede věrně k uměleckému dílu jakožto celku; nechce sám sebe posunovati do popředí zájmu, není v pokušení, by vydával výtvor své reprodukční schopnosti za tvoření, za umění prvního řádu: v tom smyslu jeho práce jest vědomější svých cílů a své kompetence, jest mužnější a skromnější než ona činnost, v níž je hledati největší a vlastní nebezpečí uměleckých instinktů v literárně historickém badání. Nebývá s náležitým důrazem poukazováno na to, jak docela zvláštní postavení zaujímá literární věda v poměru skoro ke všem duchovým vědám (s výjimkou leda dějin filosofie): Umění, jímž se zabývá literární historik, má za předmět slova; jeho vlastním nástrojem jsou však opět slova. Z toho vyplývají komplikace a svody, o nichž historik, ba ani historik umění nemá as poněti, byť sebe horoucněji toužil po uměleckých či politických vavřínech: neb jeho úkolem není, by své mistry znázorňoval skutky, tóny, barvami — nýbrž slovy, ne tedy nástrojem, jenž je spolu objektem jeho zkoumání. Jinak u nás. My transponujeme slova do slov, a místo, bychom umělecká fakta vykládali střízlivou mluvou historiků, podléháme příliš snadno pokušení, bychom poetickému thematicu přehodili nový poetický, polo poetický pláštík. Cituplné vypravování obsahu; západ slunce, v jehož odlesku vnímá se báseň; zájem o předrahé „já“ a momentánní nálada i rozmar čtoucího: takové city, citečky, umělecké výhonky vzrůstají v kritikovi, přístupném dojmům, jenž místo pojmového a názorného výkladu sděluje osobní své impresse. Sklon, jenž případně byl nazván „vnitřním feuilletonismem“; oslňující vzor Wildeových paradoxů; přeceňování literárnosti a pod-

ceňování pravé tvořivosti; nedostatek úcty, neukojená ctižádost, neskromnost, virtuosství výrazu — to jsou as nejdůležitější předpoklady onoho předsudku, jež lze uvést na formulku, že i kritika jest uměním, že úsudky o uměleckých dílech jsou rovnocenné uměleckému tvoření. Kolik literárních historiků, již se přistihli při uměleckých spádech, upustilo od svého vědeckého řemesla a — zastavilo se polou cesty, kdež se těšili vědomím, že též oni jsou básníky, popustí-li uzdu svému temperamentu, budou-li neustále pomýšletí sami na sebe, přetvářeti přijaté dojmy a zjednávat si levnou inspiraci z druhé ruky. Těmito slovy nemá být kritice nikterak upřen vysoký její význam: je krásný a blaživý pocit, jenž kritika dokonce povznáší nad historika, že si může býti vědom, že slouží budoucnosti, připravuje půdu příštím pokolením a do duše žijících vnáší světlo; a je pocit nejvýše živoucí síly a nejhlubší přináležitosti, tváří v tvář nově vzkvétajícímu umění moci si říci: *res tua agitur* — a umělecký vkus a instinkt se jistě projeví a výběrem i charakteristikami a hodnocením: (ale běží o to, protestovati proti soběstačnosti kritiky). Je v dnešním uměleckém životě mocí nepostradatelnou a blahodárnou, ale nemá samostatnosti a není svou vlastní paní, není tvořivá, nybrž přijímající, nespočívá sama v sobě a není v sobě konsolidována; není to přísně provedené odloučení pudu poznávacího a slasti umělecky tvořitelské.*

Takováto čistotná rozluka je však konec konců žádoucí všude tam, kde má vzniknouti vysoké umění a silná věda. Kdo v sobě cítí dosti sil, by se vědy zcela odřekl a úplně oddal svým uměleckým pudům, nechť se raději dřív než později odloučí od činnosti, která se průběhem doby stane zbytečnou přítěží: takovou eventualitou se však zde nezabýváme, zde běží o příspěvek k psychologii a methodice badání, nikoli k esthetice básnictví; nezajímá nás tu ani otázka, kterak se utváří básnická činnost učencova, nybrž jediné, kterak se utváří resp. utvářeti má vědecká činnost

* Kritika uměním, kritika stejnorodá každé jiné tvůrčí práci: to byla také u nás oblíbená bojovná hesla literárních diskusí, polemik a vyznání. Wildeovsky, artisticky byla ta maxima utvářena na př. u Karáska, silněji, přesvědčivěji, s poukazy zvl. na Ruskina a Nietzscheho byla přednášena v Šaldových Bojích o zítřek: nemíním tu blíže rozbírat toto kritické dogma, s jehož předpoklady (totiž s požadavkem uměleckého nadání kritikova) se shodují, s jehož theoretickými resultáty a konklusemi se rozcházejím: stačí tu konstatovati, že také Šaldův vývoj čím dále tím energičtěji vedl k diferenciaci obou složek jeho talentu, k osamostatnění umělecké práce a k zvědečtění poznávacích sklonností.

oněch umělecky založených povah, jež se rozhodly vytrvati při své práci badatelské. Básníkovi dávati předpisy, bylo by stejnou absurdností, jako udělovati mu radu, by svůj tvůrčí pud udusil: poetická tvořivost nedá se zastavit a podvázat ani vědeckým studiem ani jinými okolnostmi, a všechny stesky badatelů, že pohřichu se pro svoje jinaké úkoly nemohou k tvoření dostat, jsou a zůstávají neplodnou sentimentalitou. Naproti tomu lze mluvit o methodice badání, zvláště pak o sebevýchově umělecky nadaných učenců.

Nuž ano, literární badatel budiž umělcem; necht užívá svého divinačního daru, dává si jím ukazovati cesty, jež mu jest kontrolovati přísným zkoumáním pomocí dat a fakt; necht silou své zostřené sensibility proniká do tajů tvorby, necht stoupající intenzitou vycítí z básně náladu doby, melodii verše, pádnost dramatické struktury, svéráz národnosti. Ale necht se varuje, by ho vrozený umělecký smysl a básnické náklonnosti nespáděly k smíšení jeho dvou základních pudů; necht, přistupuje-li k výkladu svých vědeckých problémů, osvědčuje tolik síly, necht sám proti sobě si vede s takovou tvrdostí, necht se podrobuje tak zocelující sebekázní, by umělce ve svém nitru překonal, by své umělecké citění postavil do služeb svého vlastního vědního úkolu a pro něj fruktifikoval své schopnosti. V odporu proti vši zmatenosti a nejasnosti a polovičatosti, v obraně proti bujným postranním výhonkům, jsa na stráž proti scestím, poslušen zákonů nejen svého citu a intelektu, nýbrž i své vůle, poučen výstražnými příklady velkých dvojakých povah, necht kráčí svou cestou, snaží se o vybudování tvůrčí vědy (tvůrčí nikoli ve smyslu umění), necht sleduje problémy, jež nemohly vzejíti než právě jemu. Necht si uchovává pocit oddalující úcty, at se již snaží mluvit spíš „po básníkovi“ nežli o něm, at od jednotlivých individualit postupuje k vyššímu úkolu, jenž jest opsán požadavkem vědecké synthesy. Při tom však necht zůstane pamětliv onoho základního jevu, jenž, jako vším, tak i badáním proniká, totiž neustálého vzájemného měření sil, závodění, zápasení. Tak jako překladatel, tak i badatel má úkol, by se svým předmětem, budiž to básník či celé údobí či speciální problém, láskyplně zápolil, ne však zbraněmi vypůjčovanými od protivníka samého, ne pomocí básnického pompu, ne básnickou inspirací, ne jakožto vyznavač totožného uměleckého creda: nýbrž jakožto bojovník ducha má zápoliti neustoupiti a ani před nejzazším byt i byl jist, že poslední tajemství velké individuality anebo zašlého času zůstane mu navždy nedořešitelné.

I badatel chce bojem samotným vzrůstati, i badatel smí na každou myšlenku, s níž se měří jeho zápolící duch, zavolati biblickým slovem: Nepustím tě, leč mi požehnáš!

PETR KRÍČKA:

ČASNÝ PODZIM.

(ANTONÍNU SOVOVI.)

Já z Vršavy domů jsem šel. Byl počátek září,
den jasný a klidný. Svit veselý na vodě hrál,
leč s požaté louky s otavy vůni stesk tajený vál
a s úhorů pustých a se strnisk holých tušení stáří.
Les přemýšlel věrný. Skryt větví, pozorným okem
v práci ustavší datel mé pohyby střežil.
Mou probuzen chůzí za každým krokem
vřes chocholky růžové zdiveně zvedal a ježil.
A nežlí k mýti jsem došel, kde líska
a divoká malina roste, já náhle stanul jsem, tuše,
že přišla proměny chvíle, že veliká radost je blízka,
že blízka mi jest, že na mne se dívá krajiny duše.
Jak blaženým chopeno vírem mé umdlelo srdce. Tála
a jihla v něm stará, kamenná bolest. Důvěryplně a sladce,
jak bývalo v dětství, se přivilo k ní, jež u mne teď stála,
k své matce,
k své matce, k své rodičce chudé, jež všecko, všecko mi dala,
jež vracela radost, lásku a mír, těšila, posilovala.
A všecko bylo mi jasno v hodině této:
Že krátké bylo mé jaro, že brzy přejde i léto,
dnů slunečných poznavši málo. Že věren musím ji býti,
že nemohu změnit své duše. Jak ty i já musím žíti.
Jak tvůj byl dosud můj život i bude: těžký a tvrdý,
a rychle míjeji dnové práce prosté a pilné.
Svůj úděl přísný a tvrdý, svůj úděl pravdivý, hrdý
z tvé ruky přijal jsem, matko. Poznáním silné
a vědomé sebe tvá láska vše nahradí duši. Bude ji hrát
a v radost promění čistou hořkost ústrků všech.
A moje chvíle až přijde, já k tobě vrátím se rád
a ještě uhodnu spící
v šumění javorů starých — tvůj nad synem zdušený vzdech
a v tichém kanutí listů — pláč smířený, ulevující ...

